

УДК 81-115(811.111+811.161.2)

Нікульшина Т.М.

ОНТОЛОГІЧНИЙ ЧАС І ПРОСТІР (на матеріалі англійських та українських народних казок) (Частина II)

У статті проведено зіставний аналіз лексико-семантичних полів “Онтологічний час” та “Онтологічний простір” на матеріалі англійських та українських народних казок. Емпірична база дослідження становить один лексико-граматичний клас – іменники. Виокремлені ядро, навоколядерна зона та периферія. Зіставний аналіз специфіки структури лексико-семантичних полів “Онтологічний час” та “Онтологічний простір” в англійських та українських народних казках дозволив виявити загальні риси та елементи з національно-культурною специфікою.

Ключові слова: онтологічний час і простір, лексико-семантичне поле, мікрополе, ядро, навоколядерна зона, периферія.

Нікульшина Т. Н. Онтологическое время и пространство (на материале английских и украинских народных сказок). В статье проводится сопоставительный анализ лексико-семантических полей “Онтологическое время” и “Онтологическое пространство” на материале английских и украинских народных сказок. Эмпирической базой исследования послужил один лексико-грамматический класс – существительные. Выделены ядро, околядерная зона и периферийные участки. Сопоставительный анализ специфики структуры лексико-семантических полей “Онтологическое время” и “Онтологическое пространство” в английских и украинских народных сказках позволил выявить общие черты и элементы с национально-культурной спецификой.

Ключевые слова: онтологическое время и пространство, лексико-семантическое поле, микрополе, ядро, околядерная зона, периферия.

Nikulshina T. N. Ontological time and space (in English and Ukrainian folktales). The article focuses on the comparative study of ontological time and space having the systemic organization of the lexical semantic field in English and Ukrainian folktales. The investigation reveals the peculiarities of notions ‘time’ and ‘space’ verbalized by nouns in both languages. The field’s structural parts – its nucleus, central zone and periphery – have been defined and examined by means of the comparative analysis. Common and different features are reflected.

Key words: ontological time and space, lexical semantic field, microfield, nucleus, central zone, periphery.

Взаємини мови й культури посідають одне із центральних місць у проблематиці досліджень, що ведуться в руслі лінгвокультурології [1; 3; 6; 9; 11] й когнітивної лінгвістики [2; 4; 5]. Пошук нових шляхів дослідження зумовив усвідомлення необхідності лінгвістичного аналізу національної ментальності, коли в процесі зіставного аналізу виявляється концептуальний зміст мовних одиниць, що відбивають специфічний тип сприйняття навколишньої дійсності й традицій національної культури.

З позиції антропоцентричної парадигми обраний для аналізу матеріал є **актуальним** саме завдяки його входженню до категорії буття: час і простір – базові поняття, пов’язані з існуванням і можливими його варіаціями.

Метою виконаного дослідження є вияв, зіставлення та аналіз специфіки мовної об’єктивації онтологічного різновиду часу й простору в англійських

та українських народних казках (далі – казках), виокремленні ізоморфних характеристик та етнокультурних особливостей бачення досліджуваного феномена представниками відповідних культур. Досягнення поставленої мети реалізується шляхом вирішення й розв'язання таких основних **завдань**:

- обґрунтувати виокремлення онтологічного різновиду часу й простору в англійських та українських казках;
- систематизувати й класифікувати лексичні одиниці на позначення онтологічного різновиду часу й простору в англійських та українських казках;
- побудувати ЛСП “Онтологічний час” та ЛСП “Онтологічний простір” із виокремленням ядра, навколяядерної зони та периферії;
- зіставити ЛСП “Онтологічний час” та ЛСП “Онтологічний простір” на матеріалі англійських та українських казок.

Об’єкт дослідження становить фрагмент концептуальної картини світу, що відбиває погляд носіїв англійської та української мов на онтологічний різновид казкового хронотопу.

Матеріалом дослідження виступають тексти казок: 200 англійських [12–14] і 200 українських [15–19].

Казковий хронотоп розуміємо як поєднання первинних, незалежних від матерії й не обумовлених матеріальними об’єктами часу й простору, що у ньому перебувають (онтологічний різновид), та часу й простору як відносних, залежних від об’єктів, що знаходяться в ньому, обумовлених порядком співіснування речей, тобто простору і часу, що “персоналізуються” людською присутністю (метафоризований різновид).

У казковому хронотопі носіїв англійської й української мов домінують онтологічно часові образи (відповідно 76,48% та 64,28%) над онтологічно просторовими (відповідно 11,15% та 11,49%).

Онтологічний час і простір в англійських та українських казках досліджується за допомогою процедури польового моделювання. У розумінні поля ми виходили із визначення, запропонованого дослідниками Воронежської семасіологічної школи [7; 10], згідно з яким польовою структурою є об’єднання різних елементів мовної системи, якому властива відкритість, здатність поділятися на ядро і периферію, прозорість і проникливість меж, наявність зон перетину із суміжними польовими структурами (полями).

1. Онтологічне розуміння казкового часу відбувається через його сприйняття як категорії буття (*darkness* ‘темінь’ / *daylight* ‘світла частина дня’, *fairy-child* ‘хрещена дитина’ – *fairy-mother* ‘хрещена мати’; *ранок* / *вечір*, *дід* – *батько* – *онук*) і формується групою слів, що містять сему ‘циклічна тривалість’, утворюючи два мікрополя – “Біологічний час” та “Фізіологічний час”.

Мікрополе “Біологічний час” моделюється 97 лексемами в англійській мові й 38 лексемами в українській мові, що поєднуються в п’ять ЛСГ – “Частина доби”, “Фаза”, “Пори року”, “Місяць року” і “День тижня”.

Перше місце за ступенем наповнюваності (в англійській мові – 46,39%, в українській мові – 55,26%) свідчить про пріоритетне місце **ЛСГ “Частина доби”** у межах мікрополя “Біологічний час” та її значущості у свідомості англійської й української лінгвоспільнот.

ЛСГ “Частина доби” містить дві підгрупи: “Темна частина доби” (*darkness* ‘темрява’, *moon* ‘місяць’; *вечорниці, місяць* ‘небесне тіло’) і “Світла частина доби” (*daytime* ‘день’, *light* ‘світло’; *зоря, півень*).

Зібраний фактичний матеріал виділяє *ніч* як найістотнішу частину доби, упродовж якої відбуваються події в англійських (53%) та українських (38,5%) казках. Лексеми *night* ‘ніч’ та *ніч* є не тільки найзатребуванішими в загальній структурі мікрополя “Біологічний час”, але й для казкового часу в цілому.

Кількісний аналіз лексичних одиниць **ЛСГ “Фаза”** свідчить про її цінність для англійської лінгвокультури (22 лексеми) і периферійність для української (2 лексеми).

Відношення до біологічного часу є за своєю природою антиномією. Основу становить довжина життя в часі – початок (народження), середина й кінець (смерть). Така східчаста представленість визначає три підгрупи – “Початок” (*birth* ‘народження’, *outset* ‘початок’), “Середина” (*middle* ‘середина’, *midst* ‘середина’) і “Кінець” (*death-bed* ‘смертній одр’, *decay* ‘в’янення’; *кінець, смерть*). Специфіка ЛСГ “Фаза” в українській мові полягає у відсутності іменників для позначення початку життя або серединного її етапу в народних казках. Значимим періодом для українців є кінець життя – *кінець, смерть*.

Семантичною ознакою **ЛСГ “Пора року”** є ‘час, що відлічується від точок сонцестояння й рівнодення’. Вона є третьою за поширеністю в англійських казках (15,46%) і другою в українських (26,32%). Дана група вербалізується лексичними одиницями, що утворюють дрібніші лексико-семантичні об’єднання – підгрупи “Зима”, “Весна”, “Літо” і “Осінь”. В обох лінгвокультурах превалюють, хоча й з невеликою чисельною перевагою, підгрупи “Зима” і “Весна”.

Етнокультурна специфіка біологічного часу виявляється на прикладі **ЛСГ “Місяць року”**, відбиваючи особливості свідомості двох народів. Дана група є незатребуваною в українській мові, в якій зареєстрована одна лексична одиниця (*березень*), тоді як в англійській мові зафіксовано 8 лексем (*August, December, July, June, March, May, Mayday, November*), що становить 8,25% і 2,63% відповідно.

Не будучи однаково актуальною й значимою для англійської та української лінгвокультур, **ЛСГ “День тижня”** одержує різну мовну фіксацію в лексичних одиницях для свого позначення: в англійських казках зафіксовані номінації для йменування всіх семи днів тижня, в українських казках ЛСГ “День тижня” вербалізується шляхом позначення 4 днів – *неділя, п’ятниця, серeda, субота*.

Неділя (*Sunday* | *неділя*) як день тижня, упродовж якого відбуваються події, домінує в англійських та українських казках: 50% і 71,43% відповідно. Одиницями, що найменш активно (1 казка) репрезентують досліджуване ЛСГ, є лексеми *Monday* ‘понеділок’, *Thursday* ‘четвер’, *Wednesday* ‘серeda’; *п’ятниця, серeda*.

Мікрополе “Фізіологічний час”. Беручи до уваги загальновідому тезу про те, що кількість номінацій у мові прямо пропорційна його культурній значимості для даного народу, ми робимо висновок, що мікрополе “Фізіологічний

час” є актуальнішим для української лінгвокультури – 37,14% (в англійській мові даний показник становить 32,59%). Семантичною ознакою є ‘вік’.

Мікрополе “Фізіологічний час” формується двома ЛСГ: “Вік” і “Період життя”. Зіставний аналіз номінативної щільності засвідчує явне домінування ЛСГ “Вік” над ЛСГ “Період життя” в англійській мові: 54,14% і 43,49% відповідно. В українській мові кількісна різниця між аналізованими ЛСГ є незначною (4,87%), що вказує на їхню рівнозначність для української лінгвокультури.

ЛСГ “Вік” складають найменування трьох підгруп для позначення: старшого покоління (*ancestor* ‘предок’), *king* ‘король’), *Tom; Іван, предки, цариця*); молодшого покоління (*prince* ‘принц’, *Tommy, youth* ‘юність’; *Іванко, князенко, царівна*) та покоління одного віку (*twin* ‘близнюки’; *однолітки*).

Зіставлення затребуваності лексичних одиниць, що формують ЛСГ “Вік”, свідчить про відсутність явного домінанта. Так, активність конститuentів підгрупи “Старше покоління” в англійській мові складає 54,1%, в українській – 53,38%. Підгрупа “Молодше покоління” характеризується однаковим ступенем значущості для англійської (45,63%) і української (46,24%) лінгвокультур. Не одержала значної актуалізації й підгрупа “Покоління одного віку”, експлікуючись у зіставлюваних мовах за допомогою однієї лексики: *twin* ‘близнюки’), *однолітки*. Для обох лінгвоспільнот дана підгрупа є периферійною.

ЛСГ “Період життя” містить п’ять підгруп: “Дитинство” (*baby-boy* ‘хлопчик-немовля’, *kid* ‘дитя’; *дитина, дитя*); “Юність” (*boy-king* ‘хлопчик-король’, *girl* ‘дівчинка’; *дівчинка, хлоп’я*); “Молодість” (*damsel* ‘дівчина’, *lad* ‘парубок’; *легінь (легень), панночка*; “Люди середнього віку” (*man* ‘чоловік’, *woman* ‘жінка’; *жінка, чоловік*) та “Старість” (*dame* ‘жінка похилого віку’, *octogenarian* ‘вісімдесятирічна людина’; *баба, дід*).

Для зіставлюваних лінгвокультур домінантною лексичною одиницею є *man* (45 казок), *чоловік* (77 казок), характеризуючись найбільшою активністю в своїй підгрупі. Відзначаємо особливу актуальність даної лексичної одиниці для української мови: лексема *чоловік* є найуживанішою не тільки в ЛСГ, до складу якої вона входить, але й у загальній структурі мікрополя “Фізіологічний час”.

У розумінні онтологічного часу симетричність для носіїв англійської та української мов простежується у схожих характеристиках біологічного часу – ніч, фізіологічного – середній вік. Етнокультурні розбіжності виявляються в: 1) різній кількісній заповнюваності: англійська мова пропонує більший вибір іменників для експлікації онтологічного різновиду казкового часу, детальніше його експлікуючи; 2) уподобаннях типу означеного часу (рік – для англійської лінгвоспільноти, день – для української); 3) кількісних показниках найзатребуваніших лексем – найактуальнішою для англомовної спільноти є лексична одиниця на позначення біологічного часу (*night* ‘ніч’), для української – виокремлення фізіологічного часу (*чоловік*).

2. Відображення онтологічного, фізичного, простору «у свідомості виникло із повсякденного досвіду людей як узагальнене поняття місця (локусу), у межах якого здійснюється як біологічне, так і соціальне буття людини» [8,

389]. До складу досліджуваного поля включаємо ті лексеми, у семантичній структурі яких виявлено сему, що отримала статус інтегративної для аналізованого угруповання – ‘місце’.

Компонентний аналіз лексичних одиниць ЛСП “Онтологічний простір” виявив диференційні семи, які сприяли увиразненню в його межах трьох лексико-семантичних мікрополів: 1) сема ‘частина простору, заповнена специфічною формою речовини й зайнята Землею’ (у нашому випадку Земля – Казковий Світ) – лексико-семантичне мікрополе “Геологічний простір” (*Arabia* ‘Аравійській півострів’, *mountain* ‘гора’, *plain* ‘рівнина’, *river* ‘ріка’; *впадина*, *рівнина*, *гора*, *острів*); 2) сема ‘сукупність фізичних умов, у яких перебуває живий організм’ – лексико-семантичне мікрополе “Середовище перебування” (*air* ‘повітря’, *ground* ‘земля’, *water* ‘вода’; *вода*, *земля*, *повітря*); 3) сема ‘положення на поверхні Землі в межах визначеної системи координат’ – лексико-семантичне мікрополе “Географічний простір” (*Africa*, *east* ‘схід’; *захід*, *південь*).

Ядерна зона онтологічного різновиду казкового простору конституюється складниками мікрополя “Геологічний простір”. Навколоядерна зона представлена мікрополем “Середовище проживання”. Периферія онтологічного простору представлена мікрополем “Географічний простір”.

Особливістю **лексико-семантичного мікрополя “Геологічний простір”** є багатоаспектність, що пов’язана із розмаїттям семантичної структури його конститuentів. В обох мовах фіксуємо відсутність генералізуючої лексеми для уособлення в казках геологічного простору в цілому, оскільки він є неоднорідним: може бути твердим (*high* ‘гора’, *hill* ‘пагорб’; *гора* ‘гірська місцевість’, *горб*) або мати рідку консистенцію (*lake* ‘озеро’, *stream* ‘потік’; *море*, *річка-самотік*); більш щільним (*forest* ‘ліс’, *wood* ‘ліс’; *ліщина*, *хаща*) або менш щільним (*field* ‘поле’, *glen* ‘долина’; *поле*, *пустеля*).

Лексико-семантичне мікрополе “Геологічний простір” кількісно домінує: в англійській мові зареєстровано 87 одиниць (79,09%), в українській мові зафіксовано 60 одиниць (81,08%). В аналізованому мікрополі виділено п’ять ЛСГ: “Рівнина”, “Впадина”, “Гірська місцевість”, “Острів” і “Півострів”, які, у свою чергу, поділяються на менші угруповання лексичних одиниць – лексико-семантичні підгрупи.

Склад лексико-семантичного мікрополя “Геологічний простір” істотно відрізняється в англійській та українській мовах як за кількісними показниками, так і за якісним наповненням. Кількісна різниця зумовлена не особливостями словотвору або стилістичними відтінками лексичних одиниць, а більшою кількістю синонімічних найменувань із розгалуженішою семантикою для тонкішої диференціації позначуваних понять.

Семантичною ознакою **ЛСГ “Впадина”** є ‘зниження земної поверхні, заповненою водою’. Англійська мова пропонує більший вибір синонімічних засобів опису впадин (48,27%). Хоча українська мова також багата топологічними номінаціями, що структурують впадину (*заріччя*, *лиман*, *поточина* ‘струмок’, *річка*, *став*), проте кількість найменувань ЛСГ “Впадина” в українській мові значно менша (28,33%), що зумовлено рельєфними особливостями місцевості.

В англійських та українських казках зафіксовані найменування, що диференціюють впадини за розміром – більші (*brook* ‘струмок’, *річка*) або менші (*brooklet* ‘струмочок’, *річечка*), хімічним складом – наявність (*ocean* ‘океан’, *sea* ‘море’; *лиман*, *море*) або відсутність (*lake* ‘озеро’, *озеро*) солей.

Реєстрація в англійській мові, на противагу українській, значної кількості іменників на позначення прибережної території (*bank* ‘берег річки, озера’, *beach* ‘відлогий морський берег’, *coast* ‘морський берег’, *seashore* ‘морський берег’, *shore* ‘морський берег’) пояснюється тим, що слов’яни, які населяють сушу, не мають потреби в чіткій диференціації прибережної лінії.

ЛСГ “Впадина” формує ядро мікрополя “Геологічний простір” в англійській мові, проте в українській мові вона відноситься до навколоядерної зони досліджуваного мікрополя.

Статус ЛСГ “Рівнина” як ядра в межах аналізованого мікрополя в українській мові відбитий в її максимальній вербальній експлікації – 33 одиниці (55%). Значне превалювання цієї ЛСГ пояснюється тим фактом, що низовини в Україні займають близько 70% усієї її території. Оскільки Україна перебуває в межах Східно-Європейської рівнини, у зонах соснових і змішаних лісів, лесостепу і степу, у просторовій картині казкового світу української лінгвоспільноти зафіксовані номінації, що відбивають таку фізико-географічну розмаїтість.

Важливість рівнинної частини для носіїв англійської та української мов відбита в лексичній диференціації номінацій рівнинної місцевості, які згрупуємо у дві лексико-семантичні підгрупи – “Лісова ділянка” і “Безліса ділянка”.

Периферія мікрополя “Геологічний простір” представлена ближньою і дальньою зонами. Ближню периферію формує ЛСГ “Гірська місцевість” – 16 лексем (18,39%) в англійській мові й 8 лексем (13,33%) в українській мові. Інтегративною семою найменувань аналізованої групи є сема ‘височина’. В обох мовах зареєстровані номінації як для позначення значних за розмірами височин (*mountain* ‘гора’, *гора*), так і незначних (*hill* ‘пагорб’, *горб*). Неактуальність семи ‘височина’ і, отже, її периферійність для носіїв англійської та української мов при формуванні геологічного простору обумовлено особливостями рельєфу Великої Британії і України: територія є рівнинною або мало холмистою і характеризується відсутністю великої кількості різко виражених нерівностей, що й пояснює домінуючу позицію номінацій саме для позначення низовини.

Дальню периферію мікрополя “Геологічний простір” становлять: 1) ЛСГ “Острів”: в англійській мові зареєстровані 2 лексеми (2,3%) – *island* ‘острів’, *isle* ‘острів’; в українській мові зафіксована одна лексема (1,67%) – *острів*; 2) ЛСГ “Півострів”: в англійській та українській мовах дана лексико-семантична група есплікується однією лексемою (*Arabia*, *Крим*).

Лексема *ліс* має особливу значимість для української лінгвоспільноти в моделюванні не тільки геологічного простору, але й казкового простору в цілому: серед усіх лексем ця лексична одиниця є найбільш затребуваною із максимальною кількістю уживань – 103 казки (51,5%).

Проведене дослідження уможливило виокремлення схожих і відмінних

рис у розумінні геологічного типу простору англійською та українською лінгвостільностями. Ізоморфізм виявляється в однаковому моделюванні периферії (ближньої й дальньої) лексико-семантичного мікрополя “Геологічний простір”. Аломорфізм простежується у формуванні ядра й навколоядерної зони мікрополя “Геологічний простір” різними групами та в їхньому асиметричному кількісному складі в англійській та українській мовах.

Лексико-семантичне мікрополе “Середовище перебування” формується трьома ЛСГ: “Земля”, “Вода” і “Повітря”. Лексичні одиниці даних груп розрізняються за диференційною семою ‘специфіка середовища проживання’.

В обох мовах аналізоване лексико-семантичне мікрополе нечисленне: в англійській мові зареєстровані 14 одиниць (12,73%), в українській мові – 8 одиниць (10,81%). Відсутність в обох лінгвокультурах численних синонімічних найменувань на позначення фізичних умов свідчить про те, що основні види середовища проживання – земля, вода і повітря – як базові поняття не мають потреби в детальнішій номінативній диференціації.

Ядром лексико-семантичного мікрополя “Середовище перебування” в англійській та українській мовах є **ЛСГ “Земля”** (*ground* ‘земля’; *земля*). Лінгвокультури, що зіставляються, однаково фокусують увагу на зазначеній групі як найбільш значимій. Вагомість окресленої групи, на наш погляд, пояснюється надійністю землі – поверхні, відомій людині, такій, що знаходиться під ногами. Через недостатню вивченість повітря й вода містять у собі невідомість, а отже, недостатньо знайомі для людини.

Серед одиниць ЛСГ “Земля” в українській мові виокремлюється лексема на позначення території, що протиставляє землю й воду, – *суша*. Наведена одиниця не має відповідного еквівалента в англійській мові, що свідчить про неактуальність поняття, що позначає дана лексема для носіїв англійської мови як мешканців острівної, а не материкової країни.

Лексеми *earth* ‘поверхня’, ‘земля’, *planet* ‘планета’, *world* ‘світ’; *світ* репрезентують зовнішній (космічний) ракурс землі, який є більш значущим для української лінгвостільності: *світ* (92 казки), *world* ‘світ’ (39 казок).

До навколоядерної зони лексико-семантичного мікрополя “Середовище перебування” належить **ЛСГ “Вода”**. Схожість у розташуванні цієї групи свідчить про її важливість, але не пріоритетність для носіїв англійської та української мов.

Периферійна частина мікрополя “Середовище перебування” представлена номінаціями **ЛСГ “Повітря”**, які відбивають сприйняття повітряного простору як гомогенного фізичного середовища, представленого в англійській та українській лінгвокультурах, однаковою кількістю близьких за значенням одиниць – *air* ‘повітря’, *sky* ‘небо’; *повітря*, *небо*.

В українських казках, на відміну від англійських, віддається перевага не повітрю, а небу як фізичному простору, що візуально сприймається як гомогенний простір. Невисока затребуваність в українських казках іменника *повітря* (одна казка) пов’язана з тим, що повітря українською лінгвостільністю сприймається не як простір, відкритий з усіх боків, а як речовина, що її вдихають живі істоти, як субстанція, необхідна для життя, що оточує людину всюди, і яка є безтілесною й невидимою, але може бути відчутною.

Проведений аналіз свідчить, що лексико-семантичне мікрополе “Середовище проживання” істотно не відрізняється в англійській та українській лінгвокультурах як за номінативним наповненням, так і за його структурною організацією. Ізоморфізм спостерігається в розташуванні досліджуваного мікрополя в крайній периферійній частині поля “Онтологічний простір”, аломорфізм простежується в різній актуальності окремих номінацій.

Лексико-семантичне мікрополе “Географічний простір” поділяється на дві ЛСГ: “Сторона світу” і “Континент”; в українській мові аналізоване мікрополе представлене лексемами, що позначають тільки сторони світу.

Номінації **ЛСГ “Сторона світу”** в казковому світі об’єднані семою ‘напрямок’. Уживання в казках обох лінгвокультур номінацій для позначення чотирьох основних напрямів (*east* ‘схід’, *north* ‘північ’, *south* ‘південь’, *west* ‘захід’; *захід*, *південь*, *північ*, *схід*) свідчить про те, що принцип чотирьох сторін є важливою віхою в пізнанні людиною навколишнього світу, яка з глибокої давнини визначала приблизний південний напрямок за розташуванням сонця в зеніті, східний – за місцем сходу, а західний – за місцем заходу сонця.

Найменування **ЛСГ “Континент”** (*Africa*, *America*) мають сему ‘великий простір суші, що омивається морями й океанами’. Острівне положення Великої Британії, економічні зв’язки з Америкою і численними англійськими колоніями в Африці спричинили появу в англійському казковому просторі номінацій на позначення згаданих вище континентів. Географічний простір перебуває на периферії онтологічного простору: в англійській мові зафіксовано 9 одиниць (8,18%), в українській мові – 6 одиниць (8,11%).

Симетричність у розумінні географічного простору в англійських та українських казках виявляється в більшій затребуваності номінацій, що не містять точного географічного позиціонування – немає значення, у якій частині світу або на якому континенті вигадані події мають місце.

Асиметрія сприйняття географічного простору в англійських та українських казках простежується в актуальності певної сторони світу. Так, для жителів Великої Британії у казках значимою є західна частина (*west* – 12 казок), для жителів України в казках затребувані північна й східна сторони (*північ*, *схід* – по 4 казки). Відсутність номінацій для найменування деяких понять (напр., континентів) географічного простору в українській мові пояснюється різними хронологічними межами появи казок у лінгвокультурах, що зіставляються.

У казковому хронотопі онтологічний час є складнішим для розуміння поняттям, а отже, й менш вербалізовано унаочненим, аніж простір, який піддається більшому коригуванню людиною, аніж час.

Розуміння онтологічного часу англійською та українською лінгвоспільнотами має схожі та відмінні риси. Ізоморфізм виявляється у кількісному домінуванні зазначеного типу в межах казкового часу та однакової його структурації. Обидві лінгвоспільноти надають перевагу об’єктивному часу – як категорії буття, проте різниця у 12% свідчить про його більшу значущість для англійського етносу. Співвідношення ізоморфних та аломорфних ознак дозволяє стверджувати про превалювання розбіжностей у концептуаліза-

ції онтологічного часу носіями англійської та української мов на кількісному рівні, що простежується у різному кількісному наповненні як ЛСП “Онтологічний час” у цілому, так і його складових; на якісному рівні зафіксовано домінування спільних рис – однакова структурна організація ЛСП “Онтологічний час”.

Онтологічний простір – це форма фізичного буття: об’єкт казкового світу знаходиться у певному середовищі (земля, вода, повітря) і проживає на певній території, що увиразнюється завдяки особливостям поверхні (впадина, рівнина, гора, півострів, острів), яка розташована у певному напрямку (північ, схід, захід, південь).

Свідченням значної спільності у розумінні онтологічного простору носіями англійської та української мов є однакова його загальна структурація – однакові мікрополя формують ядерну (мікрополе “Геологічний простір”), навколяядерну (мікрополе “Середовище перебування”) та периферійну (мікрополе “Географічний простір”) зони.

Кількісні дані щодо схожої номінативної щільності ЛСП “Онтологічний простір” в англійській (11,15%) та українській (11,49%) мовах свідчать про однаковий – незначний – ступінь його актуальності для зіставлених лінгвоспільнот.

Специфіка концептуалізації онтологічного простору в англійських та українських казках виявляється в його неоднакових релевантних ознаках. Незважаючи на тотожну загальну організацію в цілому, англійська та українська лінгвоспільноти виявляють віддаленість щодо розуміння актуальності різних типів геологічного простору (для носіїв англійської мови – впадина, для носіїв української – рівнина), що зумовлена різними геологічними особливостями території, на якій розташовані Велика Британія та Україна.

Членування й сприйняття казкового часу й простору англійською та українською лінгвоспільнотами дають можливість використовувати результати досліджень, одержаних на даному мовному матеріалі, у процесі репрезентації відповідних когнітивно значущих категорій в інших лінгвокультурах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64–72.
2. Демьянков В. З. Образность метаречи и языка-объекта когнитивной лингвистики / В. З. Демьянков // Когнитивные исследования языка. – Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2010. – Вып. VI. Международный конгресс по когнитивной лингвистике. – С. 33–34.
3. Карасик В. И. Лингвокультурные концепты времени и пространства / В. И. Карасик // Пространство и время в языке : междунар. науч. конф., 6–8 фев. 2001 г. : тез. и материалы. – Самара, 2001. – Ч. 1. – С. 16–18.
4. Кубрякова Е. С. О когнитивных процессах, происходящих в ходе описания языка [Электронный ресурс] / Е. С. Кубрякова // Выступление на Круглом столе “Исследование познавательных процессов в языке”, 3 нояб. 2009 г. – М. : Институт языкознания РАН, 2009. – Режим доступа : <http://www.ralk.info>.
5. Кубрякова Е. С. О месте когнитивной лингвистики среди других наук когнитивного цикла и о ее роли в исследовании процессов категоризации и концептуализации мира /

- Е. С. Кубрякова // Когнитивные исследования языка : [сб. науч. тр. / отв. ред. Н. Н. Болдырев]. — Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2010. — Вып. VII. Типы категорий в языке. — С. 13–18.
6. Маслова В. А. Лингвокультурология : [учеб. пособ.] / В. А. Маслова. — М. : Академия, 2001. — 208 с.
7. Попова З. Д. Полевые структуры в системе языка / З. Д. Попова. — Воронеж: Изд-во, 1989. — 197 с.
8. Сенів М. Г. Мовні засоби вираження локативності у класичних мовах / М. Г. Сенів // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики : [зб. ст., присвячених ювілею В. Д. Каліущенко]. — Донецьк : ТОВ Юго-Восток, Лтд, 2007. — С. 388–397.
9. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты / Г. Г. Слышкин. — Волгоград : Перемена, 2004. — 339 с.
10. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. — Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1984. — 189 с.
11. Croft W. Cognitive Linguistics / W. Croft, D. A. Cruse. — Cambridge : Cambridge University Press, 2004. — 356 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

12. Briggs K. M. A Dictionary of British Folktales in the English Language incorporating the F. J. Collection. — Routledge & Kegan Paul, 1991. — 1168 p.
13. English Fairy Tales / Retold by Joseph Jacobs. — L. : David Nutt, 1890. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/eft/index.htm>.
14. Folk Tales of England / [ed. by K. M. Briggs and R. L. Tongue]. — L. : Routledge and Kegan Paul Limited Broadway House, 1964. — 174 p.
15. Дерев'яне чудо: Народні казки. — Ужгород : Карпати, 1981. — 208 с.
16. Казки Карпат: Українські народні казки / [упоряд., вступ. ст., та слов. І. В. Хланти]. — Ужгород : Карпати, 1989. — 418 с.
17. Семиліточка: Українські народні казки. — К. : Веселка, 1990. — 319 с.
18. Українські народні казки. — Львів : Вид-во "Каменярь", 1966. — 279 с.
19. Українські народні казки. — К. : Веселка, 1988. — 285 с.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2014 р.